

Małgorzata Tondryk

Romowie na Słowacji i w Polsce : dylematy przetrwania i rozwoju państw w XXI wieku

Kultura i Polityka : zeszyty naukowe Wyższej Szkoły Europejskiej im. ks.
Józefa Tischnera w Krakowie nr 10, 163-175

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Małgorzata Tondryk*

ROMOWIE NA SŁOWACJI I W POLSCE – DYLEMATY PRZETRWANIA I ROZWOJU PAŃSTW W XXI WIEKU

Streszczenie

Artykuł traktuje o funkcjonowaniu romskiej mniejszości etnicznej w Polsce i na Słowacji.

W głównej mierze podejmowany jest temat możliwego wpływu Romów na bezpieczeństwo wewnętrzne przedmiotowych państw. Artykuł jest wynikiem badań przeprowadzonych przez autorkę w Polsce i na Słowacji dotyczących odrębności etniczno-kulturowej, stosunku Romów do pracy i edukacji oraz subiektywnego poczucia bezpieczeństwa związanego z zamieszkiwaniem członków romskiej mniejszości w obu krajach.

Słowa kluczowe

Romowie, bezpieczeństwo wewnętrzne, asymilacja

163

✦

Zagadnienie, o którym mowa poniżej, wydaje się w równym stopniu niedostrzegalne, co zaniedbywane. A rzecz jest o przyszłości bezpieczeństwa Słowacji i Polski, analizowanej ze społecznego i demograficznego punktu widzenia. Rzec jest o Romach, zamieszkujących nasz kontynent już od ponad 800 lat, mniejszości etnicznej bez państwa, ale żyjącej w granicach wielu europejskich państw. Rzec dotyczy Romów, których w tych granicach coraz więcej, a których zamieszkiwanie na Słowacji i w Polsce staje się w coraz mniejszym stopniu składnikiem lokalnej kultury i zwyczajów, swoistego kolorytu tej części Europy, a w coraz większym poważnym problemem społecznym, politycznym i ekonomicznym. Problemem na tyle dużym, że bezpośrednio zagrażającym fizycznemu przetrwaniu narodu słowac-

* **Małgorzata Tondryk** – absolwentka stosunków międzynarodowych ze specjalnością bezpieczeństwo narodowe, regionalne i globalne w Wyższej Szkole Europejskiej im. ks. Józefa Tischnera. Pracownik Centrum Rozwoju Strategicznego WSE.

kiego, problemem godzącym w jego pomyślność ekonomiczną i osłabiającym poważnie Słowację pod względem politycznym.

Wewnętrzne trudności Słowacji bezpośrednio rzutować będą na Polskę, sąsiada i potencjalnego „odbiorcę” ludności romskiej, poszukującej w przyszłości nowego, bardziej sprzyjającego do życia terytorium.

Wydawać by się mogło, iż przedstawiony problem jest nieco przerysowany. Cóż takiego mniejszość romska może sprawić, że miałyby to zagrażać bezpieczeństwu państw? Otóż znacznie więcej, niż można by się spodziewać. Przeprowadzone przez autorkę badania operacyjne na samej Słowacji i w Polsce potwierdzają możliwość nastąpienia kryzysu, który w istotny sposób może zachwiać bezpieczeństwem naszego sąsiada i bezpośrednio rzutować na pomyślność naszego kraju. Chodzi mianowicie o niekontrolowany rozwój demograficzny mniejszości romskiej i wynikające z tego konsekwencje. Obecnie na Słowacji liczącej niespełna 5,5 mln mieszkańców żyje oficjalnie około 400 tys. Romów. Te statystyczne dane są jednak niemiarodajne, ponieważ znaczna część mniejszości podczas spisów deklaruje narodowość słowacką. Część z nich nie poddaje się spisom w ogóle, czy to ze względu na niechęć do tego typu czynności, czy to ze względu na wędrowny tryb życia, czy wreszcie ze względu na nieuznawanie innej, poza romską, władzy. Według różnych niepotwierdzonych formalnie szacunków, w samej Słowacji zamieszkuje obecnie od 700 do około 850 tys. Romów. Są to osoby w większości niepracujące i niewykształcone, przede wszystkim jednak dosłownie ekspandujące demograficznie. Na jedno dziecko słowackie na terenie naszych sąsiadów rodzi się około 10 dzieci romskich!

Szacuje się więc, że w latach 2050–2060 mniejszość romska na Słowacji osiągnie liczebność około 50 procent populacji tego kraju¹. Populacji, która nie przynosi dochodu narodowego, która nie uczy się, która niezwykle silnie obciąża budżet tego niezbyt bogatego państwa. Biorąc pod uwagę te wstępne na razie szacunki, można spodziewać się, iż w prognozowanym okresie zawodowo czynna pozostawać będzie zaledwie czwarta część społeczeństwa. Będzie to rzutować bezpośrednio na wydolność ekonomiczną Słowacji, na jej kondycję poli-

¹ Poza pracami o charakterze naukowym kwestię tę porusza Andrzej Stasiuk, pisarz zajmujący się m.in. dziejami kultury ludów Europy Środkowej i Wschodniej. W swoim esejku zatytułowanym *Fado* tak pisze o tym prognozowanym rozroście mniejszości romskiej na Słowacji: „Tak, jak mogłoby nie być Cyganów z Rudnan, z tą ich ahistoryczną egzystencją, brakiem pisma i państwa. Z tym ostatnim sprawa jednak nie jest przesądzona: demografowie szacują, że przy takim przyroście naturalnym za pięćdziesiąt lat nie tylko w Rudnanach, ale i w całej Słowacji, będą stanowili większość. Tak więc Polska ma szansę sąsiedować od południa z pierwszym państwem cygańskim w dziejach” (Stasiuk 2006).

tyczną i wojskową, na cały szereg spraw wewnętrznych. Rzeczywiście, sytuacja Słowacji wydaje się w kontekście tych danych niezwykle trudna. A przecież, jak wzmiankowano wyżej, wskazywane problemy dotyczyć mogą także Polski. Nie tyle ze względu na liczebność przedmiotowej mniejszości w Polsce, ile choćby ze względu na brak granic i koczowniczy tryb życia Romów. Nie darmo przecież ludzie ci ekspandowali tak skutecznie w głąb kontynentu europejskiego przez ostatnie 800 lat.

Perspektywa słowacka

Jak podano wyżej, Słowację zamieszkuje oficjalnie około 400 tys. członków mniejszości romskiej. Istnieją jednak publikacje, które podają, jakoby kraj ten zamieszkiwało około 500 tys. Romów. Liczba ta stanowi około 10 procent całej społeczności Słowacji (Pietrzyk 2010). Stawia to naszego sąsiada na pierwszym miejscu spośród krajów europejskich pod względem liczby Romów w stosunku do ogólnej liczby ludności państwa (Czepik 2008). Tak duży odsetek tej mniejszości etnicznej spowodowany jest między innymi wspomnianym wcześniej wysokim przyrostem naturalnym.

Najwięcej Romów zamieszkuje południowo-wschodnie rejony Słowacji – tereny w gminach Preszov oraz Koszyce. Istnieją również takie gminy, gdzie Romowie stanowią większość. Przykładem może być gmina Mirkovce w powiecie Preszov, w której odsetek Romów wynosi 61,2 procent, oraz gmina Kecerovce w powiecie koszyckim, gdzie procent ten jest równy 61,8 (Jurkiewicz 2009: 19).

Zdecydowany odsetek Romów słowackich żyje w skrajnej biedzie, w osadach zlokalizowanych w pobliżu ośrodków miejskich oraz większych wsi. Osady te, nierzadko nazywane cygańskimi gettami, mają niewiele wspólnego z obecnymi standardami cywilizacyjnymi: bez kanalizacji, bieżącej wody, prądu, ogrzewania, ze zdewastowanymi barakami, służącymi jako mieszkania (Puszczkowsky 2012: 1). Zdarza się, że odizolowuje się Romów od Słowaków poprzez postawienie murów lub ogrodzeń i tworzenie odrębnych enklaw.

Poza wymienionymi już wcześniej problemami mniejszości romskiej związanymi z warunkami mieszkaniowymi oraz dużą dzietnością Romowie dotknięci są problemem bezrobocia i niejako związanym z nim uzależnieniem od pomocy socjalnej. Poziom bezrobocia wśród słowackich Romów zdolnych do pracy sięga 95 procent. W stosunku do ogółu romskiego społeczeństwa Słowacji bezrobotni stanowią aż 34,9 procent, zaś osoby pracujące to zaledwie 4,3 procent. Biorąc pod uwagę

dodatkowe dane statystyczne mówiące, że dzieci, uczniowie oraz osoby starsze to w sumie 49,4 procent całej społeczności romskiej, można wyciągnąć wniosek, iż na osoby w wieku przed- i poprodukcyjnym pracuje bardzo mały odsetek Romów (Filadelfiova i in. 2007: 21). Niewątpliwym powodem takiego wyniku jest brak edukacji oraz, co za tym idzie, wysoki poziom analfabetyzmu. Młodzi Romowie podchodzą do nauki z niechęcią oraz negatywnym nastawieniem. Jak wynika z danych statycznych, 35 procent romskiej mniejszości Słowacji nie ukończyła szkoły podstawowej. Problem ten jest jednak najbardziej zauważalny wśród Romów w wieku powyżej 50. roku życia. W tym przedziale wiekowym osoby, które nie ukończyły szkoły podstawowej, stanowią 52,5 procent (Filadelfiova i in. 2007: 62). Sytuacja niechęci do nauki tłumaczona jest przez samych Romów między innymi elementami tradycji, jak również dyskryminacją w szkołach przez dzieci słowackie. Jednakże nie można wykluczyć, iż prawdziwym powodem może być zwykłe lenistwo oraz wygoda późniejszego życia za pieniądze państwowe. Często sami Romowie stwierdzają, iż praca jest dla nich nieopłacalna, gdyż w sytuacji braku dochodów z pracy zarobkowej objęci są opieką socjalną. Państwo wypłaca wysokie zasiłki dla tych najczęściej wielodzietnych rodzin (Puszczykowski 2012: 1–2).

166

W marcu 2011 roku autorka artykułu przeprowadziła niereprezentatywne badania wśród obywateli Słowacji na temat Romów zamieszkujących wybrane miejscowości tego kraju, w których odsetek mniejszości romskiej jest statystycznie najwyższy. Zostały one skierowane do przedstawicieli administracji terenowej, poczynając od wiceprezydentów miast, poprzez urzędników średniego szczebla tych administracji, zajmujących się pośrednio bądź bezpośrednio sprawami Romów, pracowników pomocy społecznej i opieki zdrowotnej, aż na funkcjonariuszach policji i straży miejskiej kończąc. Takie zarysowanie próby badawczej pozwoliło na uzyskanie względnie szerokiego oglądu postaw i stanowisk respondentów w przedmiotowej sprawie, nie naruszając jednocześnie ich prawa do anonimowości.

Romowie, pomimo wielowiekowego zamieszkiwania objętych badaniami terenów i ich stałej obecności w życiu społecznym, są mniejszością, której kultura i tradycje są dla większości respondentów całkowicie nieznaną. 78 procent z nich nie potrafiło wskazać genezy napływu i osiedlenia się Romów na Słowacji. Z zagadnieniem dotyczącym historii ich osiedlenia się związane były czynniki mające zasadniczy wpływ na postawy i zachowania mniejszości romskiej i ich stosunek do zastanej na Słowacji rzeczywistości. Tutaj w większości odpowiedzi (75 procent) wskazywano na niechęć Romów do asymilacji, w daleko mniejszym zaś stopniu (17 procent) brano pod uwagę

uwarunkowania historyczne napływu czy brak akceptacji Romów przez Słowaków. Analiza prezentowanych na tym etapie wypowiedzi pozwala stwierdzić, że zasadniczym powodem pełnej rezerwy opinii o Romach na Słowacji jest wzajemny brak znajomości własnych kultur. W historii prawie zawsze stanowiło on przesłankę do powstawania kryzysów i konfliktów i jest to powszechnie znane prawo w teorii stosunków międzynarodowych (Maj 1992: 17–21). W związku z powyższym konsekwentną odpowiedzią większości respondentów na pytanie o typ zachowań mniejszości romskiej względem Słowaków jest wskazanie postawy agresywnej (60 procent) albo obojętnej (40 procent), przy jednoczesnym całkowitym braku typowania postawy pozytywnej. Rezultatem takiego oglądu rzeczywistości społecznej przez Słowaków jest postrzeganie Romów jako „innych”, „odmiennych”, „zachowujących się inaczej”, „wyróżniających się”. Odpowiedzi, że Romowie wyróżniają się zdecydowanie na tle Słowaków, było odpowiednio 71 procent (tak) i 29 procent (raczej tak), przy jednoczesnym braku postrzegania opiniowanych jako takich jak większość (nie wyróżniają się), względnie podobnych do nas (raczej nie wyróżniają się). Powyższe wyniki potwierdzone zostały niejako w odpowiedzi na pytanie będące swego rodzaju zwornikiem wymienionych. Mianowicie poziom asymilacji mniejszości romskiej na Słowacji oceniony został jako niski (53 procent) i bardzo niski (47 procent).

167

Przeprowadzone badania empiryczne, a także opisywane przez autorów zajmujących się problematyką Romów opinie na temat stosunku tej mniejszości do pracy i edukacji są niemal jednoznacznie negatywne. Obydwa te czynniki są zresztą ściśle ze sobą związane, wzajemnie się warunkując. Należy podkreślić, iż wśród większości grup romskich zamieszkujących terytorium dzisiejszej Słowacji, podobnie zresztą jak i Polski, możliwość zawodowego angażowania się jest ograniczona jedynie do tradycyjnych, przekazywanych z pokolenia na pokolenie umiejętności i zawodów, takich jak kowalstwo czy handel końmi, na które to profesje zapotrzebowanie jest dzisiaj minimalne. Z drugiej strony, nieufność samych Romów do wartości przekazywanych w słowackich szkołach, uznawanie przez rodziców wyłącznie tradycyjnych wartości kultury romskiej, wreszcie niewypełnianie przez znaczny odsetek dzieci obowiązku szkolnego skazuje dużą część ludności romskiej na społeczną marginalizację, a nawet odrzucenie. Towarzyszą temu niechęć do zatrudniania Romów, jak i wzmiankowany ich brak kwalifikacji.

Na pytanie dotyczące podejmowania pracy zarobkowej przez Romów zamieszkujących Słowację 71 procent respondentów odpowiedziało, iż robi to jedynie mniejszość. Zdaniem większości ankietowa-

nych, głównym źródłem ich zarobkowania jest uzyskiwanie zasiłków od państwa (89 procent). Świadomość tego faktu rodzi w społeczeństwie słowackim głębokie zaniepokojenie i opór społeczny. Warto w tym kontekście przypomnieć wprowadzenie podatku liniowego i próbę ograniczenia pomocy socjalnej dla Romów w roku 2004 przez rząd Mikulasza Dzurindy oraz towarzyszące temu zamieszki, zwłaszcza we wschodniej Słowacji. Słynne zdanie wypowiedziane przez premiera Słowacji, iż „... nie może być tak, że ci, którzy nie chcą pracować, otrzymują z pomocy społecznej więcej pieniędzy niż ci, którzy chcą pracować”, stało się podstawą masowych wystąpień, rabunków i dewastacji prowadzonych przez mniejszość romską (Puszczykowski 2012: 2)². Nawiasem mówiąc, te ostre wystąpienia publiczne stały się podstawą stopniowego łagodzenia stanowiska wobec przedmiotowej mniejszości, co spowodowało względną, przejściową stabilizację i oczywiście nie rozwiązało problemu w sposób trwały.

Niechęci Romów do podejmowania pracy, ale też niskiemu przygotowaniu zawodowemu odpowiada stosunek samych Słowaków do zatrudniania członków tej grupy etnicznej. Zdecydowana większość respondentów (60 procent) podkreśla niechęć pracodawców do Romów jako potencjalnych pracowników, co pogłębia i tak gigantyczne bezrobocie wśród tego narodu.

Jedną z podstawowych przyczyn tak wysokiego bezrobocia wśród słowackich Romów jest bardzo niski poziom edukacji.

O ile częściowy analfabetyzm w starszym pokoleniu Romów jest zrozumiały poprzez dawne życie taborowe, o tyle brak zawodów oraz negatywne nastawienie do edukacji wśród młodego pokolenia słowackich Romów jest już trudno zrozumieć i zaakceptować. Jest oczywistym fakt, że niski poziom edukacji młodych Romów tworzy błędne koło w aspekcie tak wysokiego bezrobocia.

(Puszczykowski 2012: 1).

Powyższą opinię potwierdzają także wyniki przeprowadzonego badania. Zdaniem większości ankietowanych, tylko niektórzy Romowie korzystają z możliwości edukowania swoich dzieci na poziomie podstawowym (55 procent badanych) i ponadpodstawowym (89 procent). Rezultatem tego jest niska, zdaniem respondentów, znajomość języka słowackiego, co pogłębia tylko nastroje ksenofobiczne wśród Słowaków w stosunku do Romów, samych zaś opiniowanych ten stan rzeczy coraz głębiej alienuje w zamieszkiwanym środowisku.

² Fragment wystąpienia premiera RS M. Dzurindy z lutego 2004 r.

Szczególnym problemem w stosunkach słowacko-romskich jest wyraźne poczucie zagrożenia podkreślane przez Słowaków, którzy w absolutnej większości obawiają się różnych przejawów zachowań mniejszości romskiej. Ponad 60 procent respondentów czuje się zdecydowanie zagrożonych przez Romów (aspekty społeczne, socjalne, kryminalne, budżetowe, inne), a niemal 40 procent zagrożonych. Warto zauważyć, iż nie padła ani jedna odpowiedź o braku poczucia zagrożenia z ich strony, czyli nie było ani jednego respondenta, który w towarzystwie Romów czy choćby ze względu na takie sąsiedztwo czułby się bezpiecznie. Wyrażona w kolejnym pytaniu obawa o istotny wpływ mniejszości romskiej na bezpieczeństwo społeczne na Słowacji została podkreślana bardzo wyraźnie. Obawę taką deklaruje 75 procent respondentów. Istnieje także silny lęk o bezpieczeństwo personalne Słowaków: 99 procent ankietowanych była świadkiem bądź słyszała o agresywnych zachowaniach Romów. Ten wątek podkreślany był wielokrotnie w trakcie indywidualnych rozmów z ankietowanymi. Jednocześnie sami Słowacy są zdania, iż z ich strony akty agresji w stosunku do członków tej grupy etnicznej mają charakter sporadyczny.

Wydaje się, że negatywne nastawienie społeczeństwa słowackiego w stosunku do Romów, poczucie zagrożenia, a także towarzysząca temu bezskuteczność polityki rządu, rodzą w społeczeństwie radykalne nastawienie do rozwiązania kwestii romskiej. Na pytanie o sposób zwiększenia poczucia bezpieczeństwa na Słowacji w związku z obecnością Romów respondenci najczęściej odpowiadali, wskazując na potrzebę wyodrębnienia zamkniętych enklaw etnicznych (53 procent), a także zwiększenie liczebności policji i wojska (25 procent). Nie ulega wątpliwości, że pojawiające się tendencje, postawy i zachowania Słowaków względem Romów, uzasadnione z kolei ich własnym wyizolowaniem, powodować mogą pogłębianie się negatywnych sytuacji politycznych i społecznych, prowadząc w konsekwencji do ostrych kryzysów, a nawet konfliktów wewnętrznych. Jest to tym bardziej prawdopodobne, że wraz z rozwojem patologii społecznych związanych z brakiem pomysłów na rozwiązanie problemu asymilacji Romów coraz wyraźniej dochodzić będą do głosu polityczne partie radykalne, oczekujące zdecydowanego, być może nawet siłowego uporządkowania przedmiotowej kwestii. Takie postawy zresztą nie mogą dziwić, zwłaszcza jeśli weźmie się pod uwagę przewidywany wzrost populacji romskiej do 2050–2060 roku, o czym była już mowa.

Perspektywa polska

Według oficjalnych informacji podawanych przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Polskę zamieszkuje około 20 tys. Romów (Program na rzecz społeczności romskiej w Polsce 2012)³. Jednakże, podobnie jak w przypadku innych państw, nie jest możliwe dokonanie dokładnego szacunku wielkości romskiej populacji. Istnieją inne źródła podające zdecydowanie odmienne dane. Według Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji IOM, Polskę może zamieszkiwać nawet 42 tys. osób należących do tej mniejszości etnicznej (2005 za: midhealth.net 2012: 16). Nie ma jednak pewności, że również ta liczba jest realna i wiarygodna. Romowie zamieszkują głównie południowe oraz południowo-zachodnie regiony Polski. Najwięcej członków romskiej populacji żyje w województwach małopolskim, dolnośląskim oraz śląskim.

W kwietniu 2011 roku autorka przeprowadziła badania wśród obywateli Polski w gminach powiatu limanowskiego i nowosądeckiego. Powiaty te zamieszkuje znaczny odsetek Romów, jednakże podanie ich dokładnej liczby nie jest możliwe. Istnieją wyłącznie przybliżone dane, mówiące o ogólnej wielkości populacji romskiej w całej Małopolsce. Oficjalna liczba, jak podaje portal www.tolerancja.pl (2012), to 1678 członków tej mniejszości etnicznej, zaś z nieoficjalnych statystyk wynika, iż Małopolskę może zamieszkiwać około 5 tys. Romów.

Badania zostały przeprowadzone wśród osób na co dzień zamieszkujących w bliższym i dalszym sąsiedztwie mniejszości romskiej.

Pomimo życia w sąsiedztwie oraz obcowania z członkami społeczności romskiej w życiu codziennym znaczna część ankietowanych, bo aż 68 procent przyznała się do niezajomości historii osiedlania się Romów na terytorium Polski. Niezajomość historii tej mniejszości etnicznej może wiązać się z brakiem wiedzy na temat genezy obyczajów i tradycyjnych zachowań związanych z romską kulturą. Taka sama liczba respondentów stwierdziła, iż Romowie w znaczny sposób wyróżniają się spośród mieszkańców Polski: 68 procent ankietowanych odpowiedziało zdecydowanie twierdząco, a 25 procent, że raczej tak, uznając tym samym, iż zwyczaje, postawy i zachowania Romów są odmienne od zwyczajów, postaw i zachowań większości polskiej. W pytaniu tym dano respondentom możliwość dopisywania własnych komentarzy. Oto wybrane wypowiedzi:

„odmienną kulturą (np. choćby koczowniczy sposób bycia, inne zasady zawierania związków partnerskich...)”, „niekulturalnym, głośnym zachowaniem”,

³ Dane z 2003 roku.

„ubiór, sposób traktowania kobiet, lenistwo, agresywność”, „zachowaniem i nietolerancją w stosunku do Polaków”, „przemoc, pewność siebie, nie przestrzeganie przepisów, kradzież”⁴.

Podobne odpowiedzi powtarzały się często. Można z nich wywnioskować, iż wielu respondentów dostrzega odmiennność Romów, niezwiązaną tylko i wyłącznie z ich tradycją, kulturą czy też wyglądem. Według ankietowanych, charakterystyczne zachowanie mniejszości romskiej może wynikać z ich niechęci do asymilacji (37 procent), w drugiej kolejności z ich przywiązania do tradycji (35 procent). W pytaniu tym również istniała możliwość podania innych czynników mogących mieć wpływ na zachowanie mniejszości romskiej. Odpowiedzi podane przez 19 procent respondentów mogą być niezwykle ważnym sądem tłumaczącym negatywną ocenę zachowań tej grupy etnicznej. Oto niektóre odpowiedzi ankietowanych:

„mają od państwa wszystko za darmo”, „chcą aby bez pracy mieć to na co Polacy zapracowali”, „nie umieją się znaleźć w naszym środowisku”, „przez nasz rząd otoczeni są lepszą opieką socjalną”, „przekonani że mniejszości wolno wszystko i wszystko się im należy”, „to że są mniejszością narodową i mają pieniądze bez pracy”, „socjal rządu, siła w grupie”, „brak wykształcenia”.

Z odpowiedzi tych można wywnioskować, iż dużym problemem rodzącym niechęć Polaków do Romów jest obejmowanie ich opieką socjalną, która może rozleniwiać oraz powodować brak ich zaangażowania w pracę zarobkową.

Kolejne pytanie dało ankietowanym możliwość ogólnej oceny zachowania mniejszości romskiej. Odpowiedzi na nie są niezwykle znaczące. 35 procent respondentów wyraziło się na ten temat zdecydowanie negatywnie, a aż 52 procent raczej negatywnie. Warto w tym miejscu również podkreślić, że żaden z ankietowanych nie wypowiedział się ani jednoznacznie pozytywnie, ani raczej pozytywnie na temat zachowania Romów. Pozwala to wyciągnąć wniosek, iż wiele osób żyjących w gminach zamieszkałych przez społeczność romską żywi dużą niechęć do tej mniejszości etnicznej. Jak pokazują liczne przykłady, rodzi to sytuacje niebezpieczne, zagrażające obu społecznościom oraz niejako potwierdza wynik uzyskany w kolejnym pytaniu, w którym to 40 procent respondentów uznało poziom asymilacji mniejszości romskiej jako niski, a 31 procent jako bardzo niski.

⁴ Część odpowiedzi nie została zacytowana ze względu na ich niecenzuralny charakter. Zachowano oryginalną pisownię.

Na pytanie o ocenę, na podstawie obserwacji stosunku Romów do edukacji ich dzieci na poziomie podstawowym, aż 50 procent respondentów uznało, iż nauka dzieci traktowana jest niechętnie, a 45 procent odpowiedziało, że ma ona dla nich małe znaczenie. Zdecydowana mniejszość, bo zaledwie 5 procent ankietowanych odpowiedziało, iż większość dzieci romskich się uczy, a więc edukacja ma dla nich duże znaczenie. Większość Romów w Polsce jest wykształcona na bardzo niskim poziomie, a wśród starszego pokolenia analfabetyzm jest częstym zjawiskiem. Za brak edukacji dzieci romskich w dużej liczbie przypadków można winić ich rodziców, którzy nie wspierają i nie motywują dzieci do nauki, gdyż sami nie doceniają jej istoty. Często wśród romskich rodziców istnieje przeświadczenie, iż nauka w polskiej szkole wiąże się z integracją Romów z Polakami, a co za tym idzie, prowadzi do zatracenia romskiej kultury. Jest to kolejny aspekt prowadzący do marginalizacji tej społeczności (Dwojak i in. 2009: 124). Brak wykształcenia i przygotowania zawodowego to zapewne jeden z głównych powodów, dla których polscy przedsiębiorcy z terenów objętych badaniami nie są chętni do zatrudniania Romów (60 procent odpowiedzi). Warto w tym miejscu podkreślić, iż zaledwie 14 procent pytanych oceniło stosunek polskich przedsiębiorców jako raczej otwarty, zaś opcji oceniającej go jako otwarty nie wybrała żadna z ankietowanych osób. Kilku respondentów postanowiło umotywo- wać swoją odpowiedź, dopisując własny komentarz. Uznali, iż przedsiębiorcy nie zatrudniają Romów, ponieważ nie mają do nich zaufania oraz ponieważ sami Romowie nie wykazują chęci do szukania i podjęcia pracy. Bardzo znaczące w tej kwestii okazują się odpowiedzi na pytanie o znane respondentom źródła utrzymania Romów. Spośród propozycji przedstawianych przez autorkę ankiety najrzadziej zaznaczana była praca zarobkowa – zaledwie 10 procent. Niemal wszyscy ankietowani, bo aż 92 procent uznali, iż głównym źródłem utrzymania Romów są zasiłki z pomocy społecznej. Według informacji podawanych przez MSWiA (2003), 75 procent romskich rodzin z 10 małopolskich gmin korzysta z różnych świadczeń pomocy społecznej; istnieją również takie gminy, gdzie procent ten sięga 95. Wśród opcji pomocy, z jakich korzystają Romowie, przodują głównie zasiłki finansowe oraz pomoc rzeczowa. Wracając do ankiety, wiele osób (45 procent), podobnie jak w poprzednich pytaniach, zdecydowało się w tym miejscu wybrać opcję „inne źródła” oraz dodać własny komentarz. Oto niektóre z nich, powtarzające się najczęściej:

„kradzież, zapomogi od księdza”, „kradzieże, handel, żebractwo”, „karitas”, „zbieranie złomu po domach, handel kołmi”.

Głównym celem autorki ankiety było zbadanie poczucia bezpieczeństwa respondentów żyjących w sąsiedztwie społeczności romskiej.

Za sprawą pytania, w którym poproszono ankietowanych o ocenę wpływu mniejszości romskiej na poziom bezpieczeństwa społecznego badanego obszaru, uzyskano informację, iż zdecydowana większość, bo aż 84 procent ocenia go negatywnie. Zaledwie 16 procent respondentów wybrało opcję „obojętny”, zaś żadna z osób nie dokonała pozytywnej oceny. Z procentowego rozkładu odpowiedzi należy wnioskować, że Romowie mają znaczny wpływ na bezpieczeństwo mieszkańców badanego terenu oraz że pomiędzy członkami społeczności romskiej i polskiej dochodzi do sytuacji konfliktowych. Dowodzić tego faktu może opinia 71 procent ankietowanych, którzy uznali, że znane im są przykłady agresywnego zachowania Romów w stosunku do Polaków i że jest to zjawisko częste. Reszta respondentów przyznała, że zna przypadki takiego zachowania, ale iż zdarzają się one sporadycznie. Natomiast nikt spośród badanych nie zdecydował się na wybranie opcji mówiącej o nieznanym przypadkach agresji romskiej. Odpowiedzi na analogiczne pytanie o znajomość przykładów agresywnych zachowań Polaków w stosunku do Romów przedstawiają się już zgoła inaczej. Zaledwie 14 procent ankietowanych uznało te zjawiska za częste, a 41 procent za sporadyczne. Najwięcej, bo aż 45 procent zadeklarowało brak znajomości zjawisk agresji. Zakładając szczerą odpowiedź respondentów, można stwierdzić, iż sytuacje konfliktowe zdarzające się pomiędzy społecznościami Polaków i Romów zazwyczaj powodowane są za sprawą tych drugich. Należy jednak podkreślić, że opinia ta oparta jest wyłącznie na wynikach ankiety.

Reasumując, przeprowadzone badania pozwoliły na zebranie o szernego materiału dotyczącego zamieszkiwania Romów w Polsce i na Słowacji. Szczególną wartość mają dla autorki opinie osobiste i wypowiedzi ludzi stykających się na co dzień z problemem romskim na Słowacji. Niecenzurowane i anonimowe sądy i opinie urzędników państwowych, policjantów, strażników miejskich, urzędników odpowiedzialnych za sferę społeczną itd. stanowią szczególną wartość. Okazuje się bowiem, że obraz Romów i problemu romskiego prezentowany w mediach, w oficjalnych wypowiedziach przedstawicieli rządu i administracji samorządowej nijak ma się do rzeczywistości. Postawy agresywne, niechętne, przejawy nacjonalizmu i nawet szowinizmu były dla autorki nie lada zaskoczeniem, ale zarazem interesującym materiałem służącym zbudowaniu pracy. Poglądy urzędników wyrażone w oficjalnych wypowiedziach, które akcentują potrzebę równouprawnienia, tolerancji, współzystencji, w kuluarach jawią się jako suma niechęci, lansowania potrzeby tworzenia wyodrębnionych en-

klaw dla Romów, zwiększania liczby policji i wojska, słowem, narodo-
wościowego izolowania tej grupy etnicznej.

Artykuł ten miał zasygnalizować powagę problemu. Co do tego, że
z problemami mniejszości Europa będzie miała coraz częściej i w coraz
większym stopniu do czynienia, nie należy mieć bowiem w drugiej
dekadzie XXI wieku żadnych wątpliwości.

Bibliografia

- Czepik D. (2008), *Problemy Romów na Słowacji*, www.psz.pl/tekst-7984/Dorota-Czepik-Problemy-Romow-Na-Slowacji (dostęp: 10 stycznia 2012).
- Dwojak A., Osuch W. (2009), *Szkolnictwo mniejszości narodowych w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem Romów małopolskich*, http://www.ap.krakow.pl/ptg/index_pliki/czasopismo/tom_4/artykuly_4/osuch_szkolnictwo.pdf (dostęp: 10 stycznia 2012).
- Filadelfiova J., Gerbery D., Skobla D. (2007), *Report on living conditions of Roma In Slovakia*, UNDP, <http://europeandcis.undp.org/home/show/2A5FACD7-F203-1EE9-B9D24B3ABF4BE773> (dostęp: 10 stycznia 2012).
- Jurkiewicz M. (2009), *Mniejszość romska na Słowacji i w Polsce. Bezpieczeństwo wewnętrzne Słowacji i Polski w świetle obecności mniejszości romskiej*, Warszawa: AON.
- Maj Cz. (1992), *Wartości polityczne w stosunkach międzynarodowych*, Lublin: UMCS.
- Pietrzyk D. (2010), *Getta XXI wieku dla Romów na Słowacji*, <http://www.twojaeuropa.pl/2025/getta-xxi-wieku-dla-romow-na-slowacji> (dostęp: 10 stycznia 2012).
- Program na rzecz społeczności romskiej w Polsce* (2003), MSWiA, http://www.msw.gov.pl/portal/pl/185/2982/Tresc_Programu.html (dostęp: 10 stycznia 2012).
- Puszczkowski D. *Romowie na Słowacji*, http://www.romowie.com/romowie/ra7_romowie_na_slowacji.pdf (dostęp: 10 stycznia 2012).
- Romowie w Europie: przegląd*, mighealth.net/pl/images/b/b4/Chapter1.pdf (dostęp: 10 stycznia 2012).
- Stasiuk A. (2006), *Fado*, Wołowiec: Wydawnictwo Czarne.
<http://tolerancja.pl/?romowie-w-polsce,283,,1> (dostęp: 10 stycznia 2012).

Małgorzata Tondryk – graduate of the International relations with specializa-
tion of the national, regional and global security at Tischner European University,
employee of the Strategic Development Department at Tischner European University

Abstract

Roma in Slovakia and Poland – dilemmas of the survival and development of
the countries in the 21st century

The Article is about functioning of the Roma minority in Poland and Slovakia.
The main topic of the article consider the influence of the Romains on the inter-

nal security of the before mentioned countries. The Article is based on the results of the researches carried out by the author in Poland and Slovakia. The area of researches is the ethno-cultural distinctiveness, Roma attitude to work and education and subjective sense of security connected with dwelling of the Roma minority in both countries.

Keywords:

Roma, internal security, assimilation